

DÜNYA'DA SÜT VE SÜT MAMÜLLERİ ÜRETİMİ İLE DIŞ TİCARETİNİN GENEL YAPISI VE GELİŞİMİ

Cuma AKBAY

*Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Tokat
Yard. Doç. Dr. Adnan ÇİÇEK*

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Tokat

ÖZET

Süt ve süt mamülleri, uluslararası ticarete konu olan en önemli hayvansal ürünler arasında olup, kişi başına yıllık tüketimleri ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve toplum sağlığı gibi konularda önemli bir göstergedir.

Dünya süt üretimi 1970'li yılların ortasından günümüze kadar düzenli olarak artmıştır. Üretimdeki artış bir yandan verimdeki ve diğer yandan sağılan hayvan sayısındaki artıştan kaynaklanmakta olup, artış eğilimi son yıllarda da devam etmektedir. Süt üretimindeki artışa bağlı olarak süt mamülleri üretimi de artma eğilimi göstermiştir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren talepteki hızlı artışa bağlı olarak, uluslararası süt ve süt ürünleri ticareti büyük gelişmeler göstermiştir.

Dünya ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde ithalat ve ihracatta dolaşımı sözkonusu mallar içerisinde süt ürünlerinin payı % 0.6, tarım ürünleri içerisindeki payı ise % 5.5 kaddır. Süt ürünleri ticaretinde Avrupa Topluluğu en büyük paya sahiptir. AT'nun süt ürünleri ihracatında payı % 70.0 ithalatındaki payı ise % 51.0'dir. AT dışında en büyük süt ve süt mamülü ihracatçı ülke % 6'lık payı ile Yeni Zelanda'dır.

Genel olarak belirtmek gerekirse süt ve süt mamülleri açısından, AT, ABD, Yeni Zelanda ve Avustralya net dış satımcı; Afrika, Ortadoğu ülkeleri, Güney Amerika, Doğu Bloku ülkeleri, Meksika ve Japonya ise net dışalımçı ülkeler olarak büyük önem arz etmektedirler.

GENERAL STRUCTURE AND DEVELOPMENT OF PRODUCTION, FOREIGN TRADE OF THE MILK AND MILK PRODUCT IN THE WORLD

ABSTRACT

The milk and milk product is the most importance animal product in the international trade. These productions are an importance indicator in per capita annual consumption, development level of country and social health.

World milk production were orderly raised up to now from middle 1970. The milk production increase were arised from productivity and milch animal number. International trade of milk and product were developed owing to demand increase since 1970.

Milk production share are 0.6 % in the world trade, 5.5 % in agricultural production. European Community are the most share in milk product. EC has 70.0% export share of milk product. 51.09 export share. N. Zelanda has 6.0 % export share.

EC, USA, N. Zelanda and Avusturalya are exporter country according to milk and milk product. Midde East Country, South America, East Black Country, Mexica and Japonya are importer country.

1. GİRİŞ

Dünya tarımsal ürünler ticaretinde süt ve süt mamülleri büyük bir öneme sahip olup, 1970'li yıllardan itibaren bu ürünün göreceli önemi daha da artmıştır. Hayvansal ürünler içerisinde en önemli ürün gurubunu süt ve süt mamülleri oluşturmaktadır.

1990 Yılında 19.5 milyar dolar olan dışsatum değeriyle süt mamüllerinin payı toplam dünya dışsatum hacminin % 0.6 sını, tarım ürünleri dışsatumının ise % 5.5'ini oluşturmaktadır.

Süt ve süt mamülleri içermiş oldukları yüksek orandaki mineral madde ve vitaminler nedeniyle ülkeler arası ticarete asırlardır devam etmekte olup bugün özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde daha yoğun bir şekilde tüketilmeye başlanmıştır. Nitekim 1970'li yılların ortasından günümüze kadar dünya süt üretimi % 24, süt mamülleri üretimi % 32 ve dünya süt mamülleri ticareti ise % 76 oranında artmıştır.

Dünya süt ve süt mamülleri üretim ve ticaretindeki gelişmeler ülkemiz açısından da önem arz etmektedir. Bu düşünceyle bu çalışmada, dünya süt ve süt mamülleri piyasalarının genel yapısının incelenmesi ve bu piyasalarda son yıllarda gözlenen gelişmelerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın materyalini FAO tarafından yayınlanan dünya üretim ve ticaret istatistik yıllıklarındaki veriler oluşturmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili araştırma ve incelemelerden de yararlanılmıştır.

Dünya'da Süt ve Süt Mamülleri Üretimi ile Dış Ticaretinin Genel Yapısı ve Gelişimi

Araştırma 1975 ile 1990 yılları arasında 15 yıllık dönemi kapsamaktadır. 15 yıllık periyot üç dönem halinde (1975-80, 1980-85, 1985-90) analiz edilmiştir. Tek bir yıla ait ekstrem değerlerin neden olabileceği yorum hatalarını önlemek düşüncesiyle, dönem başlangıç ve bitiş yıllarına ait rakamların yerine üç yıllık ortalamalar kullanılmıştır. 1990 yılı rakamları ise, analizlere dahil edilmeksizin tek yıl olarak çizelgelerde verilmiştir.

İncelenen dönemde dünya süt ve süt mamülleri üretimi tek tek dikkate alınarak, üretim miktarlarının değişim yönü hızı ve nedenleri saptanmıştır. Dünya ticaretinin analizinde ise, önce dünya ticaretinin yapısı ve gelişimi, sonra ticaretin bölgelere göre dağılımı incelenerek ve en önemli dış satımcı ve dışalımçı bölgeler (ülkeler) belirlenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Dünya Süt Üretimi ve Gelişimi

Çizelge 1'de dünya süt üretiminin yapısı ve gelişimi verilmiştir. Dünya süt üretimi 1970'li yılların ortasından günümüze kadar düzenli bir şekilde artış göstermiştir. Bir yandan sağılan hayvan sayısındaki artış, diğer yandan birim hayvan başına süt verimindeki artış sonucunda 1970'li yılların ortasında 427.3 milyon ton olan dünya süt üretim miktarı 1987-89 döneminde gelindiğinde % 22.3 artarak 522.5 milyon tona yükselmiştir. Söz konusu dönemde yıllık ortalama artış hızı % 1.6 olarak gerçekleşmiş olup üretimdeki artış eğilimi son yıllarda da devam etmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1: Dünya'da Süt Üretimi ve Gelişimi

	1974-76	1979-81	1984-86	1987-89	1990
Milyon Ton					
İnek	390.7	417.3	460.2	466.7	475.5
Koyun	6.8	7.9	8.4	8.7	8.5
Manda	23.4	27.7	40.0	38.6	38.6
Keçi	6.3	7.5	7.7	8.5	8.8
Toplam	427.3	460.5	510.0	522.5	521.3
İndeks (1974-76 = 100)					
İnek	100	107	118	119	122
Koyun	100	117	124	128	124
Manda	100	118	145	165	165
Keçi	100	119	123	135	140
Toplam	100	108	119	122	124
Yıllık Ortalama Artış Hızı (%)					
İnek		1.3	2.0	0.5	
Koyun		3.1	1.3	1.0	
Manda		3.4	4.2	4.4	
Keçi		3.5	0.6	3.2	
Toplam		1.5	2.1	0.8	

Kaynak: FAO, Production Yearbook, çeşitli yıllar

Çizelge 2: Dünya'da Sağılan İnek Sayısı, Süt Üretimi ve Verim Düzeyindeki Gelişmeler

	1974-76	1979-91	1984-86	1987-89	1990
Adet (Milyon)	200.6	213.3	221.1	222.5	223.3
Üretim (Milyon ton)	390.8	417.3	460.2	466.7	475.5
Verim (Kg/Adet)	1947.0	1957.0	2081.0	2097.0	2129.0
İndeks (1974-76 = 100)					
Adet (Milyon)	100	106	110	111	111
Üretim (Milyon Ton)	100	107	118	120	122
Verim (Kg/Adet)	100	100	107	108	109
Yıllık Ortalama Artış Hızı (%)					
Adet (Milyon)	1.2	0.7	0.2		
Üretim (Milyon Ton)	1.3	2.1	0.4		
Verim (Kg/Adet)	0.1	1.3	0.2		

Kaynak: FAO, Production Yearbook, çeşitli yıllar

Çizelge 1'den de görüldüğü gibi üretimin en önemli kısmını (yaklaşık % 89'unu) inek sütü oluşturmaktadır. Manda % 7.4 ile ikinci sırada, koyun ve keçi % 1.6'lık paylarla üçüncü sırada yer almaktadır.

Sağılan hayvan türleri itibarıyla süt üretim miktarları incelendiğinde, sözkonusu dönemde tüm sağılan hayvanlarda üretimin arttığı görülmektedir. Ancak üretimdeki artış oranının sağılan hayvan türleri itibarıyla farklılık gösterdiği de dikkat çekmektedir. Manda başta olmak üzere keçi ve koyunda üretim artışları sırasıyla % 65, % 35 ve % 28 ile toplam süt üretim artış oranlarının üzerinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık toplam üretimde önemli bir orana sahip olan inek sütündeki artış oranı % 19 ile toplam süt üretim artış oranının altında kalmıştır. Artış eğilimi son yıllarda da devam etmiştir. Nitekim 1984/86-1987/89 döneminde toplam süt üretimi yılda ortalama % 0.8 oranında artmıştır. Yıllık artış oranı % 4.4 ile manda sütünde en yüksek % 0.5 ile inek sütünde en düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Dünya süt üretimindeki yükselme, birim hayvan başına verimdeki artış ve sağılan hayvan sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu durum incelenen dönemde, sağılan inek sayıları ve verimlerindeki gelişmeler analiz edildiğinde ortaya çıkmaktadır (FAO yayınlarda sağılan koyun, keçi ve manda adet ve verimleri verilmediğinden bu çizelgede sadece inek sütü incelenmiştir). Söz konusu olan dönemde sağılan inek sayısı % 11 artarken verimdeki artış ise % 8 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 2).

Dünya süt üretiminin bölgesel (ülkesel) dağılımı incelendiğinde, üretimin özellikle gelişmiş ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. 1990 yılı itibarıyla üretimin % 33.2'si Avrupa ülkelerinde, % 20.1'i Rusya'da, % 12.7'si ABD, % 9.7 Hindistan, % 5.2'si ise Fransa'da gerçekleşmektedir. Diğer önemli üretici ülkeler ise % 4.5'lik payı ile B. Almanya, % 3 ile Polonya'dır. Avrupa Topluluğunun süt üretimindeki payı ise % 21.3'dür. Gelişmiş ülkelerin dünya süt üretimindeki payı % 72.3, gelişmekte olan ülkelerin ise % 27.7'dir (Çizelge 3).

Dünya'da Süt ve Süt Mamülleri Üretimi ile Dış Ticaretinin Genel Yapısı ve Gelişimi

Çizelge 3: Dünya Süt Üretiminin Bölgesel Dağılımı (1990)

ÜLKELER	MİKTAR (1000 TON)	YÜZDE (%)
DÜNYA	531335	100.0
GELİŞMİŞ ÜLKELER	384393	72.3
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	146942	27.7
AVRUPA	176376	33.2
AT	113387	21.3
RUSYA	106696	20.1
AMERİKA	67383	12.7
HİNDİSTAN	51800	9.7
FRANSA	27540	5.2
ALMANYA	23747	4.5
POLONYA	16206	3.1
TÜRKİYE	4617	0.9

Kaynak: FAO, Production Yearbook, çeşitli yıllar.

Gelişmiş ülkelerin dünya süt üretimindeki paylarının yükselmesine karşılık süt üretim miktarlarındaki gelişmeler incelendiğinde söz konusu olan ülkelerin paylarının incelenen dönemde azalma eğilimi gösterdiği gözlenmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerde sağılan inek sayısı incelenen dönemde % 5.3 azalırken verimde ise % 19.6 artış olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise incelenen dönemde hem sağılan hayvan sayısında ve hem de verimde önemli artışlar olmuştur. Nitekim incelenen dönemde bu ülkelerde sağılan inek sayısı % 31.4, verim ise % 18.9 artış göstermiştir (1).

3.2. Dünya Süt Mamülleri Üretimi

Sütün en iyi değerlendirilme şekli kuşkusuz onun doğrudan doğruya tüketimidir. Ancak süttten süt olarak yararlanabilmek için süt üretiminin gereksinimini karşılayabilecek düzeyde olması, toplumun faze süt tüketimine alışkın bulunması ve içme sütü sanayiinin de gelişmiş bulunması gereklidir. Diğer yandan, gereksinimden fazla üretiminde süttün dışarıya elverişli süt mamülleri şeklinde işlenmesini zorunlu kılmaktadır. FAO kayıtlarına göre 1990 yılında dünyada 7.8 milyon ton tereyağı, 14.6 milyon ton peynir, 4.7 milyon ton kondanse ve evapore süt (koyulaştırılmış süt) ve 7.8 milyon ton sütozu üretilmiş olması bunun kanıtıdır (Çizelge 4).

Çizelgeden de görüleceği gibi 1970'li yılların ortasından günümüze kadar dünya süt üretimi düzenli olarak artmaktadır. Nitekim, 1970'li yılların ortasında 26.5 milyon ton olan süt mamülleri üretim miktarı 1987-89 dönemine elindiğinde 7.5 milyon ton artarak 34.0 milyon tona yükselmiştir. Bu % 28 oranında bir artışa denk gelmektedir. Söz konusu dönemde yıllık ortalama artış hızı % 1.9 olarak gerçekleşmiş olup üretimdeki artış eğilimi son yıllarda da devam etmiştir (Çizelge 4).

Süt mamülleri üretim miktarları tek tek incelendiğinde, sözkonusu olan dönemde tüm süt mamüllerinde üretimin arttığı görülmektedir. Ancak üretimdeki artış oranının mamüller

Çizelge 4: Dünya'da Süt Mamülleri Üretimi ve Gelişimi

	1974-76	1979-81	1984-86	1987-89	1990
Bin Ton					
Peynir	9464.3	11454.3	13100.9	14175.5	14649.2
Tereyağ	6428.9	6886.5	7979.7	7539.8	7764.1
Kond. Süt	4380.1	4586.2	4665.5	4598.6	4697.8
Diğerleri	6254.1	6991.7	8028.8	7702.6	7934.5
Toplam	26527.5	29918.7	33474.9	34016.6	35045.7
İndeks (1974-76 = 100)					
Peynir	100	121	138	150	155
Tereyağ	100	107	119	117	121
Kond. Süt	100	105	107	105	107
Diğerleri	100	112	128	123	127
Toplam	100	113	126	128	132
Yıllık Ortalama Artış Hızı (%)					
Peynir		3.9	2.7	2.7	
Tereyağ		1.4	2.2	-0.6	
Kond. Süt		0.9	0.3	-0.5	
Diğerleri		2.3	2.8	-1.4	
Toplam		2.4	2.3	0.5	

Kaynak: FAO, Productin Yearbook, çeşitli yıllar

İtibariyle farklılık gösterdiği ve dikkati çekmektedir. Peynir başta olmak üzere tereyağ ve kondanse süte üretim artışları sırasıyla % 50, % 17 ve % 5 olarak gerçekleşmiştir. Artış eğilimi peynir hariç diğer ürünlerde son yıllarda gerilemiştir. Nitekim 1984/86-1987/89 döneminde toplam süt mamülleri üretimi yılda ortalama % 1.9 oranında artmıştır. Yıllık artış oranı % 3.1 ile peynirde en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Önceden de belirtildiği gibi, dünya peynir üretimi 14.6 milyon tondur. Üretilen bu miktar peynirin kıtalara dağılımı ise şöyledir. Avrupa 6.9 milyon tonla ve % 47.5'lik payla ilk sırada, Kuzey Amerika % 24 ile ikinci sırada, Güney Amerika % 20.8 ile üçüncü sırada yer almaktadır (1).

Dünya ülkeleri arasında peynir üretimi yönünden 1990 yılı itibariyle ilk sırayı % 20.8 ile ABD almakta, onu % 14.0 ile Rusya, % 9.6 ile Fransa % 7.2 ile Almanya izlemektedir. Türkiye'nin dünya peynir üretimindeki payı ise yaklaşık % 1 civarında (1).

İncelenen döneme ilişkin süt ve peynir üretim miktarları incelendiğinde, dünya ülkelerinde peynir yapımı için her geçen yıl daha yüksek oranda süt ayırdığını ve dolayısıyla peynir üretimindeki artışın süt üretimindeki artıştan fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Dünya tereyağı üretimi ise 1990 yılı itibariyle 7.8 milyon ton civarındadır. Dünya tereyağı üretiminde Rusya % 23.4'le ilk sırada yer almaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla % 7.5 ile

Dünya'da Süt ve Süt Mamülleri Üretimi ile Dış Ticaretinin Genel Yapısı ve Gelişimi

Çizelge 5: Dünya'da Süt ve Süt Mamülleri Ticareti

	1974-76	1979-81	1984-86	1987-89	1990
Bin Ton					
Çiğ Süt	1522.6	2196.4	3131.0	3510.8	3430.1
Süttozu	1666.1	2437.0	2876.8	3333.8	2468.7
Kes. Süt Su.	202.0	364.8	485.0	585.5	634.8
Kond. Süt	685.6	987.2	979.6	863.8	817.0
Tereyağ	954.5	1381.6	1262.8	1704.5	1249.3
Peynir	1037.4	1443.1	1788.9	1908.7	2051.7
Toplam	6068.2	8810.1	10524.1	11577.2	10681.7
İndeks (1974-76 = 100)					
Çiğ Süt	100	144	206	231	225
Süttozu	100	146	173	180	150
Kes. Süt Su.	100	181	240	290	314
Kond. Süt	100	144	143	126	119
Tereyağ	100	145	132	179	131
Peynir	100	139	172	184	198
Toplam	100	145	173	191	176
Yıllık Ortalama Artış Hızı (%)					
Çiğ Süt	7.6	7.3	3.9		
Süttozu	7.9	3.4	1.5		
Kes. Süt Su.	12.5	5.9	6.5		
Kond. Süt	7.6	-0.2	-4.1		
Tereyağ	7.7	-1.8	10.5		
Peynir	6.8	4.4	2.2		
Toplam	7.7	3.6	3.2		

Kaynak: FAO, Trade Yearbook, çeşitli yıllar.

ABD, % 7.1 ile Fransa ve % 5.0 ile Almanya izlemektedir. Türkiye'nin tereyağı üretimi ise 1990 yılı itibariyle 119.6 bin ton olup dünya tereyağı üretiminde % 1.5'lik bir pay almaktadır.

3.3. Dünya Süt ve Mamülleri Ticareti

Çizelge 5'de dünya süt ve süt mamülleri ticaret yapısı ve gelişimi verilmiştir. Günümüzde (1987-89) dünya süt ve süt ürünleri ticaret hacmi 11.6 milyon ton civarında bulunmaktadır. Dünya süt ve süt mamülleri ticareti çok hızlı bir şekilde gelişmektedir. Nitekim 1970'li yılların ortasında 6.1 milyon ton olan dünya dışsattım miktarı, 1987-89 dönemine gelindiğinde 11.6 milyon tona yükselerek % 91'lik bir artış göstermiştir. Aynı dönemde yıllık ortalama artış hızı % 5.1 olarak gerçekleşmiş olup, bu rakam çok hızlı bir gelişmeyi ifade etmektedir.

Uluslararası ticarete konu olan en önemli süt ürününün çiğ süt olduğu görülmektedir. 1987-89 yılı ortalaması olarak dünya süt ve süt ürünleri ticaretinin yaklaşık % 30.3'ünü bu

Çizelge 6: Dünya Çiğ Süt Ticaretinin Bölgesel Dağılımı (1990; Ton)

	DIŞSATIM	DIŞALIM	NET DIŞ DIŞSATIM	TİCARET DIŞALIM
Gel. Ülkeler	3383391	3389163		5772
Gel. Olan Ülk.	46703	204758		158055
Kuzey Amerika	33560	18189	15371	
Avrupa	3313866	3369241		55375
Okyanusya	35635	1503	34132	
Afrika	59	50551		50492
Latin Amerika	850	63530		62680
Yakın Doğu	19434	17779	1655	
Uzak Doğu	26334	57478		31144
B. Almanya	1470653	221589	1249064	
Bel. Luks.	701130	256255	444875	
Fransa	636192	280000	356192	
Hollanda	132873	823268		690395
Türkiye	33	1519		1496
DÜNYA	3430094	3593921		

Kaynak: FAO, 1990. Trade Yearbok.

Çizelge 7: Dünya Süttozu Ticaretinin Bölgesel Dağılımı (1990; Ton)

	DIŞSATIM	DIŞALIM	NET DIŞ DIŞSATIM	TİCARET DIŞALIM
Gel. Ülkeler	2389547	1008429	1381118	
Gel. Olan Ülk.	109170	1618474		1509304
Kuzey Amerika	62859	9492	53367	
Avrupa	1822221	826008	996213	
Okyanusya	466439	2408	464031	
Rusya	30000	84500		54500
Afrika	3052	312439		309387
Latin Amerika	51553	510360		458807
Yakın Doğu	1512	239860		238348
Uzak Doğu	53047	550505		497458
B. Almanya	349963	118024	231939	
Fransa	321033	18649	302384	
Hollanda	406483	333726	72757	
Y. Zelanda	305930	94	305836	
İtalya	790	200805		200036
Türkiye	34	10323		10289
DÜNYA	2498717	2626903		

Kaynak: FAO, 1990. Trade Yearbok.

Dünya'da Süt ve Süt Mamülleri Üretimi ile Dış Ticaretinin Genel Yapısı ve Gelişimi

Çizelge 8: Dünya Tereyağı Ticaretinin Bölgesel Dağılımı (1990; Ton)

	DIŞSATIM	DIŞALIM	NET DIŞ DIŞSATIM	TİCARET DIŞALIM
Gel. Ülkeler	1206555	895466	314089	
Gel. Olan Ülk.	42775	384658		341883
Kuzey Amerika	74402	2835	71567	
Avrupa	847631	581789	265842	
Okyanusya	266840	1156	265684	
Rusya	11500	298900		287400
Afrika	720	96850		96130
Latin Amerika	18948	63898		44950
Yakın Doğu	13923	148339		134416
Uzak Doğu	9181	68302		59121
B. Almanya	77803	103499		25696
Hollanda	196261	96557	99704	
Y. Zelanda	217217	111	217160	
Türkiye	126	2403		2277
DÜNYA	1249330	1277124		

Kaynak: FAO, 1990. Trade Yearbok.

Çizelge 9: Dünya Peynir Ticaretinin Bölgesel Dağılımı (1990; Ton)

	DIŞSATIM	DIŞALIM	NET DIŞ DIŞSATIM	TİCARET DIŞALIM
Gel. Ülkeler	2007240	1725379	281861	
Gel. Olan Ülk.	44414	350341		305927
Kuzey Amerika	21695	159743		138048
Avrupa	1832423	1420448	411975	
Okyanusya	146339	21255	125084	
Afrika	32	11677		11645
Latin Amerika	29552	57672		28320
Yakın Doğu	13495	253117		239622
Uzak Doğu	1335	24389		23054
B. Almanya	317922	365480		72597
Fransa	341557	101172	240385	
Hollanda	437908	70771	367137	
Y. Zelanda	90419	527	89892	
İtalya	72674	287419		214745
Türkiye	3219	1536	1703	
DÜNYA	2051654	2075720		

Kaynak: FAO, 1990. Trade Yearbok.

ürün oluşturmaktadır. Bunu % 25.9 ile süt tozu, % 16.5 ile peynir ve % 14.7 ile tereyağı izlemektedir. Daha sonra önem sırasıyla kondanse süt ve kesilmiş süt suyu gelmektedir.

Süt ürünleri tek tek incelendiğinde dış satım miktarlarındaki artışın farklılık gösterdiği görülmektedir. Artı oranı yaklaşık iki kat ile kesilmiş süt suyundan en yüksek, % 26 ile kondanse sütte en düşük düzeydedir (Çizelge 5).

Dünya süt ve süt ürünleri ticaretinde önemli dışalım ve dışsatımcı bölgeler (ülkeler) ürünler itibarıyla farklılık göstermektedir. Bu nedenle dünya süt ve süt ürünleri ticaretinin bölgesel dağılımı ürünler itibarıyla incelenmiştir.

Çizelge 6'da dünya taze süt ticaretinin bölgesel dağılımı verilmektedir. Gerek dış alımda ve grekse dışsatımda en önemli bölge Avrupa'dır. Nitekim dünya dışsatımının % 96.6'sı ve dünya dışalımının % 93.7'si bu ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bölge ülkeleri olan B. Almanya 1990 yılında dünya dışsatımının % 42.9'unu gerçekleştirmiştir. AT üyesi diğer ülkelerden Belçika-Lüksemburg ve Fransa ise toplam 834 tonluk dışsatım miktarı ile dünya dışsatımının % 24.3'ünü gerçekleştirmişlerdir.

Dünya taze süt piyasasının talep tarafında ise yine en önemli bölge Avrupa'dır. Bölge ülkelerinin dünya dışalımındaki payı % 22.9'dur. Diğer önemli dışalımçı ülkeler ise B. Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Fransa'dır. Bu dört ülkenin dünya dışalımındaki payı % 44'dür.

Avrupa'nın ithalatta önemli bir yer işgal etmesinin nedeni Hollanda ve Almanya gibi bazı ülkelerin büyük mamül ithalatçısı oluşu, bazı diğer ülkelerin ise reeksport uygulamalarıdır. Bazı ülkeler ithal ettikleri ürünleri doğrudan veya kısmen işleyerek doğrudan ihraç etmektedirler.

Çizelge 7'de dünya süttozu ticaretinin bölgesel dağılımı verilmiştir. En önemli dışsatımcı bölge Avrupa'dır. Bölge ülkeleri olan Hollanda, B. Almanya ve Fransa 1990 yılında dünya dışsatımının önemli bir diğer ülke ise net dışsatımcı olan Yeni Zelanda'dır. 306 bin tonla bu ülke dünya dışsatımının % 12.2'sini gerçekleştirmiştir.

Dünya süttozu piyasasının talep tarafında ise Avrupa başta olmak üzere, Uzakdoğu, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri büyük önem arzeder. Burada dikkati çeken husus, süttozunun özellikle kişi başına gelir düzeyi düşük az gelişmiş ülkelerde yoğun olarak tüketilen bir ürün olmasına rağmen gelişmiş Avrupa ülkelerinde önemli miktarda süttozu ticareti yapılmasıdır.

Çizelge 8'de dünya tereyağı ticaretinin bölgesel dağılımı verilmiştir. En önemli dışsatımcı bölge Avrupa ve Okyanusya'dır. Dünya tereyağı ihracatının % 17.4'ü Yeni Zelanda tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ülkenin ithalatının az olması net ihracatçı bir ülke olduğunu göstermektedir. Diğer dışsatımcı ülkeler ise % 15.7'lik payı ile Hollanda ve % 8.6'sının talep tarafında ise Avrupa ve Rusya ilk sırayı almaktadır. Nitekim Dünya tereyağı dışalımının % 45.6'sı Avrupa ülkeleri tarafından yapılmıştır. Diğer önemli dışalımçı bölge olan Rusya'nın Dünya dışalımındaki payı ise % 23.4'dür. 148.3 bin tonluk dışalım miktarı ile

Yakın Doğu ülkelerinin dünya dışalımındaki payları % 11.6'dır. AT üyesi dört ülkenin (Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda) dünya dışalımındaki payları % 23.1'dir. Afrika ülkeleri net dışalımçı ülkelerdir.

Çizelge 9'da dünya peynir ticaretinin bölgesel dağılımı verilmiştir. En önemli dışsattımcı bölge % 89'luk payı ile Avrupa'dır. Bölge ülkeleri olan Almanya, Fransa ve Hollanda dünya peynir dışalımının % 53.5'ini gerçekleştirmişlerdir. Diğer bir üretici ülke Yeni Zelandada, dünya dışsattımındaki % 4.4'lük payı ile net dışsattımcı ülke durumundadır.

Dünya peynir piyasasının talep tarafında ise Avrupa başta olmak üzere Yakın Doğu, Kuzey Amerika ve Latin Amerika ülkeleri ön sıralarda yer almaktadır. Dünya peynir dışalımının % 17.6'sı Almanya ve % 13.8'i İtalya tarafından yapılmaktadır.

4. SONUÇ

Dünya ticaretindeki gelişmeler incelendiğinde ithalat ve ihracatta dolaşımı sözkonusu mallar içerisinde süt ürünlerinin payı % 0.6, tarım ürünleri içerisindeki payı ise % 5.5 kadardır. Süt ürünleri ticaretinde AT en büyük paya sahiptir. AT'nun süt ürünleri ihracatındaki payı % 70, ithalatındaki payı ise % 51'dir. AT dışında en büyük ihracatçı ülke % 6'luk payı ile Yeni Zelanda'dır.

Genel olarak belirtmek gerekirse AT, ABD, Yeni Zelanda ve Avustralya süt ve süt mamülleri açısından net üretim fazlası veren, Afrika, Ortadoğu ülkeleri, Güney Amerika, Doğu Bloku ülkeleri, Meksika ve Japonya ise üretime talip olarak gösterilen ülkeler olarak ortaya çıkmaktadır.

LİTERATÜR

1. FAO, Production Yearbook, Çeşitli Yıllar.
2. FAO, Trade Yearbook, Çeşitli Yıllar.
3. URAZ, T., KOÇAK, C., ATAMER, M., KARACABEY, A., 1991., Türkiye'nin Süt Üretimi Sorunları, Dışalım ve Satımı. İkinci Hayvancılık Kongresi, Ankara. S. 273-285.